

Gojko Božović

ČUDO U SVAKODNEVICI

Stara rasprava šta stvara pesnike i odgovara na to kako nastaju njihove pesme nikada neće biti dovršena, mada jasno vidimo kako se pesnici razlikuju i kako se razlikuju i njihov temperament, i priroda sveta koji nam predstavljaju, i jezik i simbolički reper-toar za kojim posežu, i gradivni elementi od kojih pesme, dakle nastaju. Pesnici kulture i pesnici iskustva, pesnici trenutka i pesnici promišljenosti, pesnici evokacije i pesnici trenutnih, konkretnih i čulno dostupnih doživljaja, pesnici velikih gestova i pesnici ti-hog skladanja reči, svi oni promiču našim čitalačkim iskustvom, a u nekim opusima ove prividne i načelne suprotnosti se plodotvorno prožimaju oblikujući složene poetike i naj-ređe pesničke izraze.

Ako bi se za koga moglo reći da je bio rođeni pesnik, onda je to Čarls Simić. Pesnici se rađaju, pesnici ne umiru. Bio je vrhunski intelektualac, višedecenijski profesor američkih univerziteta na kojima je, između ostalog, predavao istoriju poezije, jedan od najvažnijih esejista u savremenoj svetskoj književnosti. Pesnik s takvim intelektualnim za-leđem morao je biti, između ostalog, pesnik kulture, i to Simić nesumnjivo jeste: njegove pesme su polje višestrukih i munjevitih asocijacija na pesničku i kulturnu istoriju, na kulturu kao iskustvo trajanja s kojim pesma dolazi u dodir dodajući mu neponovljivost vlastitog iskustva. Pa ipak, Simić je svoje stihove oblikovao najpre od nepatvorenog is-kustva, od malih čuda sećanja, od uspomena na detinjstvo i dečaštvo u Beogradu, od elemenata neposredne stvarnosti. Polazeći od vidljivog i običnog, ni po čemu izuzetnog i svima dostupnog sveta, Čarls Simić je stizao do pesama velike imaginativne snage i do univerzalnog izraza ispunjenog nesvakidašnjim i prodornim slikama, lucidnim uvidi-ma, čudesnim obrtima humora i oslobođenog pesničkog uma.

„Sitnica” je ključna reč u naslovu jedne Simićeve knjige pesama iz dvehiljaditih. Ta reč bi, zapravo, mogla da bude prepoznata kao osnova za razumevanje gradivnog mate-rijala njegovog pesničkog sveta. Na toj moćnoj sitnici izrastao je jedan od najčudesnijih svetova moderne poezije. To iskustvo svakodnevice i to iskustvo sećanja hranilo je kako esejistiku, tako i poeziju Čarlsa Simića. Od ranih pesama iz šezdesetih godina do pesa-ma pisanih u prvim decenijama XXI veka Simić neprestano potvrđuje nesmirenost pe-sničkog uma, koji je u svakodnevici otkrio velike razloge poezije, i sugestivnost pesnič-kog glasa koji neodoljivo i istrajno govori zašto je poezija zauvek važna.

Simić je uspevao da od običnih stvari i svakodnevice pravi čuda pesničkog izraza. Crpio je za svoje stihove iz neposredne svakodnevice, iz običnog, datog života, ali i iz svo-jih sećanja. Mnoge njegove pesme su nastale na osnovu iskustava iz ranog detinjstva i ranog dečaštva. Te tragove možemo pratiti u njegovim pesmama i, još češće, u njegovim esejima u kojima je govorio šta je za njega značio taj uzburkani ratni i poratni Beograd. To je iskustvo dečjih avantura koje se sudaralo s komplikovanim i zastrašujućim svetom odraslih. Simić je pretvarao život u poeziju, pa su i njegove pesme i eseji izrazi autobio-grafije koja se otvara pred svetom kako bi sačuvala iskustva važna za druge i različite.

Budući izraziti pesnik neizrazite svakodnevice kao osnovnog ljudskog iskustva, Simić je uvek polazio od onoga što je na prvi pogled vrlo obično i sasvim poznato, ni po čemu izuzetno. Jednom sam ga zato nazvao Odisejem svakodnevice, onim koji se kreće između nepojamnog mnoštva svakodnevnih stvari i uvek dospe do detalja koji je sama Itaka pesničkog spasenja. Od obilja raznorodnog materijala svakodnevice – bilo one iskustvene i neposredno proživljene, bilo one koja se odigrava u trenutku žive savremenosti pred očima pesničkog subjekta – pesnik je stvarao upečatljive i sugestivne slike. Obično je postajalo univerzalno, a detalji iz svakodnevice preobražavali su se u velike metafore modernog ljudskog iskustva.

Mnogi moderni pesnici su se koristili iskustvima svakodnevice, ali nisu sve pesme nastale od „svakodnevnog” materijala velike. Kada čitamo stihove Čarlsa Simića, mi možemo, pogotovu ako znamo pesnikovu esejističku i autobiografsku prozu, da pratimo elemente stvarnosti koji oživljavaju u njegovoj poeziji. O svom beogradskom detinjstvu i dečaštvu u toku Drugog svetskog rata i u poratnim godinama, Čarls Simić je često pisao u esejima, živo se sećajući događaja od pre nekoliko decenija koji su se snažno ucepili u osetljivu dečačku svest i koje je poneo pretvarajući ih kasnije u uzbuđljive slike svoje poezije i u žive epizode svoje esejističke proze. Vidimo u Simićevim pesmama koji su to autobiografski elementi, uostalom, pred nama se odvija proces njihovog pretvaranja u stihove. No vidimo i ono što je u nastanku poezije i u čitanju poezije mnogo važnije: šta pesnik od dobro poznatih elemenata stvara i kako ih u nekom trenutku pretvara u nešto novo, skoro nepoznato, a svakako pronicljivo i sadržajno, otvoreno u svojoj dubini, otkriveno kao dragulj u carstvu svakodnevnog sveta.

Nije nimalo čudno da je Simić napisao čitavu knjigu o američkom umetniku Džozefu Kornelu. Za Kornela se u kritici govorilo da nije dobro znao ni da crta ni da slika, a da je to, ipak, možda najveći američki umetnik XX veka. Kornel je ostao čuven još po nečemu: navodno nikada u svom zrelom životu nije napustio granice Menhetna čije je ulice i antikvarnice nemilice obilazio otkupljujući odbačene stvari i snove evropskih useljenika u Ameriku. Od tih upotrebnih stvari i napuštenih snova pravio je svoje kutije i metafizički sadržaj tih kutija, oblikujući novi tok moderne američke umetnosti. Čarls Simić je opisao mnogo širi životni luk od Džozefa Kornela i prosto nema tog Menhetna koji nije napustio u dečački vedroj i radoznoj potrazi za celovitim svetom i za što je moguće raznolikijim iskustvom. Moglo bi se reći da je Simić dvostruki Kornel. Bio je useljenik poput nepriznatih Kornelovih junaka koji su u istorijskoj pometnji doplovili na kopno Sjedinjenih Američkih Država, ali, za razliku od njih, nije odbacio svoje snove već ih je pretočio u poeziju. Dolazeći u novi svet, Simić je razumevao i pamtio i svet iz koga je potekao i svet u kome se našao. Utoliko Simićeva poezija predstavlja jedan od najvažnijih susreta evropskog i američkog pesničkog iskustva, evropske imaginativnosti i američke preciznosti u izrazu.

Celokupna dohvatna stvarnost, u svim svojim izdanjima, bila je za Simića jedna i jedinstvena svakodnevica iz koje je kao iz najnepresušnijeg obilja uzimao retkosti i dragocenosti za osnovu svojih stihova. Simić je pričao i pisao kako je njegov pradedo Filip bio kovač. Taj Simić je umro u godini kada se pesnik rodio. Kovači su od davnina tvorci

svetova. Samo su oni bili u stanju da u homerskim i u predhomerskim vremenima skuju štitove na kojima je bio ucrtan čitav znani i slućeni svet. Tako je i Simić u stihovima jednostavnim po izrazu i vrtoglavim po svojoj sadržini kovao svetove viđene i svetove pre njega nemoguće, svetove znane i neuhvatljive, jasne i paradoksalne. Simićeva poezija se suoćavala sa iskustvom razlićitih modernih poetika, od simbolizma do nadrealizma, od avangarde do modernizma, od lirske ekspresije do socijalnog verizma, ali je presudnu ulogu u njenom oblikovanju imala neprekinuta veza s realnim iskustvima života, sa sadržajima svakodnevice, sa dostupnim i ćulno proverljivim svetom, sa sećanjima koja se hrane lićnim iskustvom. Uronjena u realni svet, ona je odbacivala i prevazilazila krutosti kanona i poetika, zadatosti stilova i zahteve javnih oćekivanja.

Pogledajmo izbliza pesmu „Januar” iz knjige *Zapisano u mraku* (2017). Kratka poput mnogih Simićevih pesama iz završnih knjiga njegove pesnićke avanture, pesma „Januar” sastoji se od jedne slike – sasvim svakodnevene i u toj svakodnevnosti upećatljive, s jasnom emotivnom dimenzijom – i od jedne lirske refleksije. Budući svakodnevna, uvodna slika pesme neosetno nas uvlaći u vrtlog znaćenja koji se otvara iza svakodnevnosti slika Simićeve poezije:

*Dećji otisci prstiju
Na zalećenom prozoru
Male škole.*

Na prvi pogled, i mala škola, i zalećeni prozori, i otisci dećjih prstiju na tom zalećenom prozoru samo su tri naglašena i oćekivana detalja u jednom ni po ćemu izuzetnom zimskom prizoru. Naredna tri stiha ne samo da izmeštaju poćetnu sliku iz prostora obićnosti i oćekivanosti već je sopstvenom refleksivnošću i referencijalnošću ispunjavaju sadržajima koji se kreću od zapitanosti, preko zebnje, do istinskog užasa pred slikama osujećene autentićnosti i ogranićenih sloboda u prostoru gde bi se oćekivala beskrajna igra i radost života:

*Carstvo se, negde sam proćitao,
Održava kroz
Okrutnost svojih zatvora.*

Iz perspektive ova tri stiha, kao da je u pitanju nekakav pesnićki *perpetuum mobile*, moramo nanovo ćitati ćitavu pesmu. Od zaustavljene slike brzo stižemo do klatna hitnutog kroz raspone istorije. Svakodnevna slika produbljuje se višestrukim znaćenjem kada se poveže sa ogranićenjima i zatvorima na kojima poćivaju carstva i poreci razlićitih istorijskih vremena, dok refleksivnost u kojoj se sažima dugo istorijsko trajanje dobija potrebnu konkretnost i ljudsku dimenziju bez koje nema velike poezije u ćasu kada se istorijsko iskustvo, kao u Simićevom „Januaru”, prepozna u svakodnevosti jednog prizora.

Govoreći povodom pesnićke knjige *Ta sitnica* (2008), Simić se prisetio kako je ona s vremenom nastajala oko pesme koja je proistekla iz jednog stvarnog, decenijama starog

događaja: „Zapravo, reč je o veoma čudnoj pesmi, nastaloj na osnovu stvarnog, proživljenog iskustva. Tamo negde sedamdesetih godina, jednog vrelog letnjeg dana, zaustavila me je neka žena na Drugoj aveniji; imala je pedesetak godina i očiju punih suza zamolila me je da joj pomognem da pronađe biser koji je izgubila. Eto, tu se začela pesma. Naravno da nisam našao taj biser. Ali još tragam za njim kad god koračam ulicama Njujorka.” Naći izgubljeni biser na ulicama Njujorka jednako je zahtevno kao pronaći čudesnu, simbolički bremenitu sliku na zahuktalim ulicama Njujorka na kojima ljudi mnogo više hrle za konkretnim ciljem nego za objavama malih čuda u svakodnevnim slikama. Poezija Čarlsa Simića je neprestana potraga za čudima i biserima svakodnevnog sveta, a potom predočava njihovo pretvaranje u dragocenosti koje više nikada ne mogu biti izgubljene.

U kratkoj pesmi „Stog sena” iz knjige *Priđi bliže i slušaj* (2019), jednoj u nizu najkraćih mogućih pesama iz pozne Simićeve faze svedenih na same suštine, postavlja se jedno jedino pitanje:

*Možeš li u njemu pronaći
Slamku koja je slomila
Leđa tvoje majke?*

Ali u to pitanje staje čitavo jedno pesničko iskustvo i čitav jedan ljudski život. Staju i dileme lirskog subjekta koji postavlja pitanje, pa i onoga, prividno izvan pesme, u zamislivom prostoru dijaloga, kome se to pitanje postavlja kao da mu sve zavisi od spremnosti na odgovor i od mogućnosti pronalaska te jedinstvene slamke u stogu sena, različite od svih drugih slamki koje sačinjavaju obični stog sena. Možda, zapravo, i zavisi, ako se čovek obazre oko sebe i ako u mnoštvenom svetu počne da razlikuje stvari, jednu po jednu, najmanje kao i najveće.

U autopoetičkom eseju „Poezija i iskustvo” iz knjige *Fabrika siročadi* (1997), koja je dobrim delom i autobiografska, Simić kaže: „Možda je samo u poeziji moguće dosegnuti ono što je u osnovi stvarnosti, kao i jedinstvenost i misteriju individualnog ljudskog života. Pesme svedoče o našem postojanju na neponovljiv način. U svakoj velikoj pesmi postoji trenutak kad vreme staje i čitaočevo ja se dodiruje s nečijim tuđim životom. Pesma se uzdiže, a i mi u njenom društvu.” Doživljavajući svaki pojedinačni ljudski život kao neponovljivi trenutak misterije, kao samo tako mogući ukrštaj običnog i nesvakidašnjeg, pesma oličava neprestani preobražaj iz jedne u drugu sferu: iz konkretnih detalja svakodnevice u imaginativne i simboličke prostore proistekle iz njih, i obrnuto, iz metafizičkih uvida natrag, među najelementarnije zemaljske realnosti života.

Poput niza velikih modernističkih pesnika koji su u tumačenju poezije nalazili prirodan nastavak svog pesničkog opusa, Simić je pisao eseje s velikom strašću i posvećenošću. Njegovi eseji odavali su lucidnog tumača pesničkih svetova klasičnih i modernih pesnika, otkrivajući ponorna iskustva njihovih stihova, ali i esejistu koji je, nimalo se ne solidarišući s mnogim savremenim pesnicima koji izbegavaju svaku autopoetiku govoreći kako su njihove pesme glas za sebe i glas po sebi, svedočio o najdubljim tajnama pe-

sničkog stvaranja i o smislu i duhu poezije u modernim vremenima. Retko je koji pesnik modernih vremena s toliko slobode govorio o tome kako se od sećanja i epizoda proživljenog života oblikuju stihovi. Ali i malo je koji pesnik modernih vremena s toliko snage i neposustale vere ispisivao u svojim esejima, koji su neretko znali da budu otvoreni i za društvenu i političku stvarnost savremenog sveta, pohvalu poeziji i ubedljive razloge zbog kojih bi poezija morala da bude prisutna u našim životima.

„Pesma je tajna koju dele ljudi koji se međusobno ne poznaju”, napisao je negde Čarls Simić. I zaista, kada čitamo njegove pesme, možemo videti kolika je dubina te tajne. Ne možemo je iscrpiti, zato i jeste tajna, čudo preobraženja satkano iz nevelikog broja reči. Ta pesma se najednom otvara pred nama, da bi se već u sledećem trenutku očudila i preobrazila u nešto drugo i tako nas, kao nova tajna, sačekala u nekom sledećem čitanju. Srećni su čitaoci koji su tu tajnu delili i koji će je deliti sa Čarlsom Simićem.